

РІВЕНЬ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРИЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ СВІТОВИХ ПРОЦЕСІВ

COMPETITIVENESS LEVEL OF THE PRINCIPAL MORES REGION OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION AND EUROPEAN INTEGRATION OF WORLD PROCESSES

УДК 339.5-009.12

Ступчук С.М.

к.е.н., доцент кафедри економіки
та підприємництва
Хмельницький національний
університет

Лабунець В.О.

студент
Хмельницький національний
університет

У статті висвітлено рівень конкурентоспроможності Причорноморського регіону у міжнародному та національному вимірі. Визначено вплив процесів глобалізації та євроінтеграції на рівень конкурентоспроможності регіону. Запропоновано використовувати валовий регіональний продукт на душу населення та обсяги товарного регіонального експорту й імпорту як інтегральний показник конкурентоспроможності. Надано ряд рекомендацій підвищення рівня конкурентоспроможності регіону.

Ключові слова: Причорноморський регіон, конкурентоспроможність, рейтинг, проблеми, перспективи.

В статье освещены уровень конкурентоспособности Причерноморского региона в международном и национальном измерении. Определено влияние процессов глобализации и евроинтеграции на уровень конкурентоспособности региона. Предложено использовать валовой региональный про-

дукт на душу населения и объемы товарного регионального экспорта и импорта как интегральный показатель конкурентоспособности. Предоставлен ряд рекомендаций по повышению уровня конкурентоспособности региона.

Ключевые слова: Причерноморский регион, конкурентоспособность, рейтинг, проблемы, перспективы.

The article highlights the level of competitiveness of the Black Sea region in the international and national dimensions. The influence of the processes of globalization and European integration on the level of competitiveness of the region is determined. It is proposed to use the gross regional product per capita and the volume of regional commodity export and import as an integral indicator of competitiveness. There are a number of recommendations for raising the level of competitiveness of the region.

Key words: Black Sea region, competitiveness, rating, problems, prospects.

Постановка проблеми. Проблематика даного дослідження пов'язана з розвитком процесів глобалізації та євроінтеграції, які впливають на підвищення ролі національних регіонів, проявом чого є набуття ними нових якостей, однією з яких є конкурентоспроможність, а також надання їм статусу суб'єктів, що самостійно формують власну стратегію розвитку в економічному просторі держави та за її межами. Конкурентоспроможність найбільш повно визначає потребу подальшого розвитку регіонів як повноправних суб'єктів ринкової економіки та визначає їх розвиток, а також подальші перспективи, здійснює формування стратегічних пріоритетів. Досягненням даної мети є підвищення рівня конкурентоспроможності виробництва вітчизняних товарів та послуг на внутрішньому і зовнішньому ринках, а також підвищення частки галузей, що виготовляють продукцію з високим ступенем переробки та зайнятості населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Накопичений теоретичний та практичний досвід, глибокі теоретичні дослідження регіональної конкурентоспроможності України таких видатних вчених як Азоєва Г.Л. [1], Герасимчука З.В., Должанського І.З., Загорної Т.О. [2], Долішнього М.І., Дігтярової І.О. [3], Івченка В.П., Кіщака І.Т. [4], Перського Ю.К., Тихомирова А.А., Фатхутдинова Р.А. [5] дають підстави вважати, що Причорноморський регіон може стати домінуючим регіоном України. Проте, питання комплексної оцінки рівня конкурен-

тоспроможності Причорноморського регіону залишається актуальним та активно досліджується.

Постановка завдання. Метою наукової роботи є оцінка конкурентоспроможності Причорноморського регіону у національному і міжнародному вимірі та в умовах поглиблення процесів глобалізації та євроінтеграції, здійснення обґрунтування практичних рекомендацій щодо її підвищення.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогоднішній час основним підходом до визначення конкурентоспроможності регіону є надбання фахівців міжнародного Інституту розвитку менеджменту в Лозанні (IMD-Lausanne). Під конкурентоспроможністю регіону вони розуміють здатність регіону (його населення, бізнесу і влади) перемагати в суперництві з іншими регіонами за залучення і створення нових факторів виробництва, забезпечуючи при цьому конкурентні переваги в економічному зростанні та рівні життя населення [6].

Даний підхід може бути уточненим і розвинути, зокрема в контексті теорії конкурентменеджменту. Основними характеристиками конкурентоспроможності регіонів, за методологією IMD-Lausanne, є такі [6]: ефективність бізнесу, забезпечення інфраструктурою, продуктивність економіки та ефективність управління. За теорією конкурентменеджменту ці характеристики доцільно розглядати за змістом та послідовно, а саме [6]:

– «вхід» регіону – фактори конкурентоспроможності (інфраструктура);

– трансформаційний процес – процес формування конкурентних переваг (ефективність бізнесу);

– «вихід» регіону – конкурентні переваги (продуктивність економіки);

– контур зворотного зв'язку – управління конкурентоспроможністю (ефективність управління).

Формування конкурентоспроможності регіону пов'язане з структурними перетвореннями, їх частотою і глибиною, зумовлених необхідністю технологічного оновлення виробництва та його пристосування до мінливих внутрішніх та зовнішніх умов. Рівень розвитку та конкурентоспроможність будь-якого суб'єкта господарювання окреслюється використанням стратегічного потенціалу, його величиною та досягнутим рівнем.

Причорномор'я завжди займало надзвичайно важливе місце на межі євразійських цивілізацій, постійно виконувало роль значного геополітичного регіону. В цьому регіоні виникла найбільша в Східній Європі концентрація морських торгових портів, що забезпечує Україні динамічні зовнішньоторговельні зв'язки з багатьма державами. Близькість регіону до європейського та близькосхідного ринків, існування відносно розвиненої соціально-виробничої інфраструктури створюють передумови для розвитку відкритої економіки. До Причорноморського регіону в Україні належать Автономна Республіка Крим, Одеська, Миколаївська, Херсонська області та м. Севастополь [7].

Економічне значення приморських регіонів у розвитку України передусім полягає у наявності

морегосподарського та портовопромислового комплексів, транзитного потенціалу. До того ж приморські регіони України є традиційним місцем відпочинку і оздоровлення значної частини мешканців України, невід'ємним елементом розвитку туристичної індустрії.

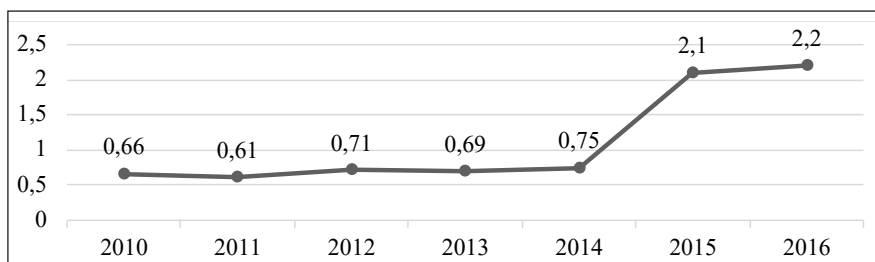
Стан і перспективи економічного розвитку, якість людського капіталу (охорона здоров'я, освіта, зайнятість) та якість державних інститутів (рівень корупції, ефективність взаємодії з бізнесом, захист прав власності, тощо) визначають сукупність індикаторів і показників.

Отже, конкурентоспроможність регіону можна визначити як його спроможність протягом тривалого часу на основі насамперед власних, а також залучених можливостей продукувати товари та послуги для регіонального, національного і зовнішнього ринків, забезпечуючи водночас стабільність і зростання реальних доходів власних жителів [8, с. 50]. Протягом останніх п'яти років Валовий регіональний продукт Причорноморського регіону поступово зростає та у 2016 році становив 332486 млн. грн. (табл. 1).

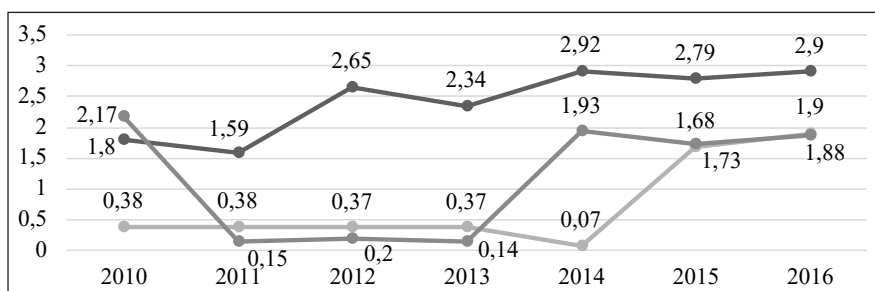
Таблиця 1

Валовий регіональний продукт (млн. грн) [9]

Регіон	2012	2013	2014	2015	2016
Миколаївська область	29205	32030	35408	48195	57815
Одеська область	64743	69760	74934	99761	119800
Херсонська область	82223	85315	96596	124843	154871
Загалом	176171	187105	206938	272799	332486

Рис. 1. Динаміка відношення регіонального товарного експорту до імпорту у 2010-2016 роках. Причорноморського регіону [9]

Рис. 2. Відношення регіонального товарного експорту до імпорту у 2010-2016 роках Причорноморського регіону [9]

Конкретизуючи поняття конкурентоспроможності регіону, стверджуємо, що продуктивність використання його ресурсів, яка реалізується у валовому регіональному продукті (ВРП) в розрахунку на душу населення.

Вигідне географічне розташування регіону та розвинутий промисловий потенціал дозволяють нарощувати обсяги експорту, основними статтями якого є продукція харчової промисловості, аграрного сектора і засоби водного транспорту. Провідні підприємства регіону привернули увагу великих фінансово-промислових груп країни, які забезпечили приплив у регіон українського та іноземного капіталу.

В Причорноморському регіоні чітко утримуються стійкі

Частка та місце Причорноморського регіону у загальному обсязі виробництва валової продукції сільського господарства у 2016 році [9]

Регіон (область)	Валова продукція		Продукція			
	у відсотках	місце	рослинництва		тваринництва	
			у відсотках	місце	у відсотках	місце
Всього	12,6	х	14,5	х	8,6	х
Миколаївська	3,7	15	4,3	14	2,4	22
Одеська	4,4	10	5,1	8	2,9	18
Херсонська	4,5	9	5,1	9	3,3	14

експортно-імпортні взаємозв'язки – найкрупніші експортери є водночас найкрупнішими імпортерами у регіоні [7]. Одним з важливих показників стійкості регіональної економіки до зовнішніх (імпортних) впливів є коефіцієнт покриття імпорту експортом, величина якого більша за одиницю, свідчить про відносну стійкість економіки (рис. 1).

Даний коефіцієнт означає, що експортні поставки Причорноморського регіону у 2,10 рази перевищують імпортні надходження (по Україні – 1,05 у 2016 році). Останніми роками коефіцієнт покриття товарного імпорту експортом знизився для Херсонської області (рис. 2).

Підвищення ризиків є основною причиною даного зниження, яке пов'язане із зовнішньоекономічними впливами. Поточна структура експорту відображає спеціалізацію економіки регіону, яка останнім часом не змінюється. Товарний експорт є досить висококонцентрованим, причому ця ситуація з кожним роком посилюється і має тенденцію до зростання рівень концентрації експорту. Варто відмітити, що основний за останні роки основний приріст експорту товарів Причорноморського регіону відбувся завдяки наявності природно-сировинних ресурсів, скерованих на експорт, захисту від імпортних товарів внутрішнього ринку шляхом підтримки місцевого виробника та розвитку внутрішнього виробництва і його експортних можливостей.

Відсутність дієвих механізмів нарощування експорту залишається однією з вагомих причин як низької конкурентоспроможності економіки загалом, так і низького потенціалу нарощування конкурентоспроможного експорту в регіонах країни [4, с. 105].

Особливістю останніх років економічної динаміки є випереджаюче зростання інвестицій порівняно із загальною макроекономічною динамікою. Хоча загалом спостерігається безпосередній взаємозв'язок між прямими іноземними інвестиціями та обсягами експорту.

Це є позитивним фактором зміцнення конкурентоспроможності, адже інвестиції є складовою ВРП регіону, їх динаміка визначає передумови забезпечення стійкого економічного зростання, а не тільки поточного стану розвитку економіки.

Інвестиції являють собою дієвий чинник реструктуризації економіки та інструмент формування передумов до виробництва конкурентоспроможних товарів та послуг.

Розвиток сільського господарства є ваговою перспективою виробництва конкурентоспроможної продукції в Україні. Проте, даний потенціал залишається не використаним у зв'язку з різноманітними обмеженнями на експорт продукції галузі, невірешеністю земельного питання та внаслідок неефективної системи державного управління.

Причорноморський регіон, розташований в сприятливій для сільськогосподарського виробництва зоні і ґрунтово-кліматичних умовах, характеризується вагомими показниками загальноукраїнських економічних показників. У загальнодержавному поділі праці Причорномор'я спеціалізується на виробництві сільгосппродукції: зерна, молока, м'яса, а також на виробництві молочних, м'ясних та овочевих консервів тощо.

Регіон традиційно протягом останніх років займає лідируючі позиції за обсягом виробництва сільгосппродукції, зокрема у 2017 році в структурі сільськогосподарського виробництва на Причорноморський регіон припадало 38,45 % загального обсягу продукції. За обсягом виробництва на одну особу Причорномор'я постійно займає перше місце серед регіональних соціально-економічних систем України. Агропромисловий комплекс є основною галуззю регіону: у сільському господарстві зареєстровано 16,83 % організацій та близько половини населення проживає в сільській місцевості [7].

Регіональні показники ВРП Причорноморського регіону суттєвим чином могли б покращитися за умов стабільного розвитку сільськогосподарського виробництва в регіоні. Частка та місце регіону в загальному у обсязі виробництва валової продукції сільського господарства наведено у табл. 2.

Аналіз конкурентоспроможності агропродовольчого комплексу і рівня продовольчої незалежності виявив наступну суперечність: агропродовольчий комплекс регіону, що володіє високою забезпеченістю природними ресурсами, виробляє продукцію, яка в цілому є неконкурентоздатною не тільки на зовнішньому, а в багатьох випадках і на

внутрішньому ринку. Країна забезпечує критерії продовольчої безпеки в недостатній мірі, що свідчить про низьку ефективність аграрної політики.

Неспроможність виробників регіону, як і в цілому виробників України вийти на зовнішні ринки з високотехнологічною та конкурентоздатною продукцією, незважаючи на членство у Світовій організації торгівлі, зумовлено низькою якістю вітчизняної продукції та її моральним зносом. Нині в Україні обмежені передумови для інноваційно-технічного розвитку. Хоча незначні зрушення в останні роки все ж таки спостерігаються: зростають обсяги імпорту сучасного виробничого устаткування, що сприятиме підвищенню якості вироблених в товарів [7].

Концептуально питання про підвищення конкурентоспроможності Причорноморського регіону можна визначити у наступному положенні: держава повинна сприяти регіону у формуванні та використанні його конкурентних переваг, а також вирішувати проблемні питання, які Причорномор'я самостійно вирішити не в змозі. Всі інші функції розвитку регіону є завданням регіональних органів влади та місцевого самоврядування, тобто мають реалізуватися принципи субсидіарності, та чинники, дія яких ускладнює або стримує вирішення питання підвищення конкурентоспроможності регіону, але які, за наявності відповідних умов, здатні значно посилити конкурентні позиції регіону.

Важливу роль у підвищенні конкурентоспроможності регіону відіграє регіональне управління, ефективність якого, крім закріплених компетенцій, визначається системою організації праці, кадровою політикою, організацією підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, матеріально-технічним забезпеченням тощо.

В управлінні конкурентоспроможності Причорноморського регіону можна виділити стратегічні та тактичні складові, але для розроблення та впровадження заходів щодо підвищення конкурентоспроможності регіону необхідні, як мінімум, наступні умови [3]:

- бажання та зацікавленість керівного складу в конструктивному переведенні управлінської діяльності на нову філософську основу, орієнтовану на підвищення конкурентоспроможності Причорномор'я, ефективне використання наявних конкурентних переваг;

- компетентність, професіоналізм і досвід поряд з креативністю у осіб, які безпосередньо займаються розробленням та впровадженням заходів щодо забезпечення конкурентоспроможності Причорноморського регіону;

- співпраця, наявність спільних цілей та інтересів у органів влади і суб'єктів господарювання;

- правові, організаційні та фінансові можливості регіональних органів влади для формування та реалізації регіональної політики;

- мотивація змін.

Однією з цілей у підвищенні конкурентоспроможності Причорноморського регіону є також збільшення обсягів інвестицій, що позначається на показниках господарської діяльності регіону і свідчить про рівень його конкурентоспроможності.

Поряд з внутрішніми регіональними чинниками, на розвиток регіональної економіки впливають і зовнішні, у тому числі пов'язані з глобалізацією та інтеграцією України до європейського простору. Очевидною є неминучість адаптації Причорноморського регіону до загальних тенденцій, які сьогодні є досить складними та суперечливими (спад вітчизняного виробництва, подорожчання кредитів тощо). Однак позитивним тут можна визначити те, що глобалізація та її виклики примушують проводити більш ефективну державну та регіональну політику, спонукають до кращого використання наявних ресурсів та конкурентних переваг, а також людського капіталу, який стає головним чинником соціально-економічного прогресу.

Отже, для досягнення позитивного впливу інституціональних чинників регіональної конкурентоспроможності ставить перед політикою держави та Причорноморського регіону потребу вирішення комплексу стратегічних завдань, головними серед яких є [3]:

- зміцнення правових та фінансових основ регіонального рівня управління та місцевого самоврядування;

- консолідація регіональних суб'єктів навколо ідеї конкурентоспроможності;

- врахування ціннісних орієнтацій населення регіону при розробленні регіональних програм розвитку;

- посилення мотивації праці у системі регіонального управління;

- стимулювання оновлення та модернізації об'єктів промисловості, розвитку наукомістких та високотехнологічних виробництв;

- стимулювання експорту та реалізації за межі регіону продукції і послуг, що виробляються в регіоні;

- створення сприятливого підприємницького клімату.

Висновки з проведеного дослідження. Виходячи із вищезазначеного, конкурентоспроможність регіону обумовлюється його здатністю виробляти конкурентоспроможну продукцію. Поліпшення позицій Причорноморського регіону на внутрішньому та світовому ринку можливе лише за умови сприяння його інвестиційній та інноваційній привабливості, орієнтування економіки на експорт та поширення інтеграційних процесів. Що досягається підтримкою у структурній політиці виробництва товарів високого ступеня переробки шляхом використання провідних технологій, які дозволять ефективніше використовувати усі наявні ресурси.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Азоев Г.Л. Конкуренция: анализ, стратегия и практика. М.: Центр экономики и маркетинга, 1996. 208 с.
2. Должанський І.З., Загорна Т.О. Конкурентоспроможність підприємства. Навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 384 с.
3. Дегтярьова І.О. Фактори підвищення конкурентоспроможності сучасного регіону URL: http://academy.gov.ua/ej/ej9/doc_pdf/Degtyareva_IO.pdf
4. Кіщак І.Т., Слюсаренко І.В. Industrial complex of Nikolaev region. XVI міжнародна науково-практична конференція «Теорія і практика сучасної економіки» (19 листопада 2015 р.). Черкаси. ЧДТУ, 2015. С. 105-107.
5. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление: учеб. пособ. М.: ИНФРА-М, 2000. 312 с.
6. Чирва О.Г. Аналітична оцінка конкурентоспроможності економічної системи Причорноморського регіону URL: <http://journal.tsatu.edu.ua/index.php/econ/article/viewFile/55/53>
7. Порудєєва Т.В. Оцінка конкурентоспроможності Причорноморського регіону України в умовах поглиблення процесів глобалізації та євроінтеграції URL: http://bses.in.ua/journals/2017/15_2017/31.pdf
8. Позняк С. Конкурентні переваги і конкурентоспроможність. Актуальні проблеми економіки. 2002. № 1. С. 50–54.
9. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.